

УДК 72.04.012.

Цюпа М. С.,

*аспірант кафедри архітектури та реставрації
Національного університету «Львівська політехніка»,
marianatsyupa@gmail.com, ORCID/ 0000-0002-9917-7796.*

КЛАСИФІКАЦІЯ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ З ГЕРАЛЬДИЧНИМ ДЕКОРОМ

Анотація: на основі натурних обстежень та бібліографічного аналізу, у статті проведено класифікацію та визначено основні прийоми застосування геральдичних композицій в архітектурі Львова. Проаналізовано композиційні особливості геральдичного декору на будівлях.

Ключові слова: геральдичний декор, громадські будівлі, житлові будівлі, тематична класифікація геральдичного декору.

Постановка проблеми: У Львові геральдичний декор можна побачити на фронтонах громадських будівель, культових споруд, на стінах житлових будинків та скульптурі. Герби, зображені на пам'ятках архітектури, є своєрідними ключами до історії міста. Вони можуть багато розповісти про давні події та про людей, чий герби збереглися до нашого часу. Однак говорячи про геральдичний декор Львова можна зауважити що на даний момент не проведено досліджень та класифікації геральдичного декору в архітектурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням геральдики міста займався Гречило А. [3]. У своїх статтях він дослідив історію і формування герба міста Львова та зародження української міської геральдики. Проблему дослідження і збереження геральдичного декору вивчав Серцелевич Р., це він висвітлив у статті «Проблеми моніторингу, збереження та реставрації геральдичного декору в пам'ятках архітектури міста Львова» [9]. Темою дослідження гербів займався Т. Завадовський це висвітлено у книзі «Міщанські гмерки та шляхетські герби в архітектурі міста Львова». [6]

Мета дослідження. На основі натурних досліджень провести класифікацію геральдичних композицій. Визначити принципи застосування геральдичного декору на будівлях Львова. Провести поділ геральдичного декору за композиційним оформленням.

Виклад основного матеріалу. У пам'ятках архітектури міста знаходиться близько 80 гербів, з них невелику частину становлять територіальні та державні герби, решта належить шляхетським родинам, які здавна проживали у місті. Вони постійно давали великі кошти на спорудження та реставрацію соборів,

монастирів, оборонних споруд, тому їх герби часто зображувались на стінах будівель на знак пам'яті та вдячності.

На основі порівняльного аналізу було виконано поділ та класифікацію геральдичного декору на львівських будівлях. Перша класифікація відноситься до поділу будівель на яких розміщений геральдичний декор. Геральдичний декор у Львові було виявлено на громадських, житлових та оборонних будівлях.

Громадські будівлі це споруди, призначені для розміщення установ та підприємств соціального, побутового, культурного та іншого призначення. Громадські споруди що мають геральдичний декор поділяються на:

- установи охорони здоров'я, фізичної культури і соціального забезпечення
- освітні установи
- установи культури
- установи та організації управління
- установи комунального господарства
- установи транспорту та засобів зв'язку
- установи для культурної та релігійної діяльності. [5]

До *установ охорони здоров'я, фізичної культури і соціального забезпечення* відносяться шпиталі, лікарні, поліклініки, санаторії, будинки відпочинку, будинки для престарілих, профілакторії, спортивні будівлі тощо. Герби можна побачити на домі військових інвалідів що діяв у Львові 1863–1918 рр., тепер Львівський державний університет безпеки життєдіяльності вул. Клепарівська 35.

- *освітні установи*, до них відносяться дитячі садки, загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії, технікуми, коледжі, інститути та інші вищі навчальні заклади;

Геральдичний декор можна побачити на таких школах у Львові: - колишня школа королеви Ядвіги вул. Шевченка 9, школа св. Анни вул. Леонтовича 2, колишня школа ім. А. Міцкевича вул. Театральна 15, школа ім. В. Зіморевича вул. Личаківська 171, колишня школа ім. М. Рея пр. В. Чорновола 6, Перша Українська академічна гімназія на вул. С. Бандери 14, Перша в Галичині приватна жіноча гімназія на вул. Зелена 22, змішані школи імені Конопніцької та імені Конарського, тепер спеціальна музична школа-інтернат ім. С. Крушельницької на вул. Зелена 8-10, колишня мішана школа ім. Сташиця, теперішній корпус академії друкарства на вул. Лесі Українки 45, школа ім. Пірамовича тепер корпус академії друкарства вул. Підвальна 17, колишня міська школа ім. Т. Чацького, тепер – Технологічний ліцей на вул. Таманській 11, колишня Промислова Школа, тепер будинок Львівського

технікуму залізничного транспорту і Львівського коледжу декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша вул. Снопківська 47.

Геральдичний декор розміщений на таких вищих навчальних закладах: Ставропігійський інститут на вул. І. Федорова 9, університет ім. І. Франка, головний корпус на вул. Університетській 1, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького вул. Пекарська, 69, Львівський національний університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького вул. Пекарська, 50.

- *установи культури*, до них відносяться бібліотеки, музеї, будинки культури, клуби, кінотеатри, театри тощо;

Геральдичний декор розміщений на Національному драматичному театрі ім. Марії Заньковецької вул. Лесі Українки 1, Львівському національному академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької пр. Свободи, 28, та на колишньому будинку Промислового Музею сьогодні - Національний музей у Львові.

-*установи та організації управління*; Геральдичний декор виявлено на львівській ратуші, резиденції Львівської міської ради пл. Ринок 1, колишньому будинку Намісництва тепер будинок Львівської обласної державної адміністрації вул. В. Винниченка 18, будинку колишньої резиденції губернатора Галичини на вул. Винниченка 14-16, колишньому палаці Справедливості на вул. Кн. Романа 1-3, колишньому будинку Торгово-промислової Палати тепер будинок Прокуратури Львівської області пр. Шевченка 17-19, Львівському відділі реєстрації актів громадянського стану вул. І. Франка 157.

-*установи комунального господарства*. Герб Львова на будівлі Пожежної частини на вул. Підвальной 6.

-*установи транспорту та засобів зв'язку*. Герб Львова на будівлі Головного залізничного вокзалу на пл. Двірцевій 1.

- *установи для культурної та релігійної діяльності* Цей клас включає: церкви, каплиці, мечеті, синагоги та цвинтарі. Геральдичний декор виявлено на Домініканському соборі пл. Музейна 3, костелі єзуїтів св. ап. Петра і Павла вул. Театральна 11, на каплиці Вишневецьких Латинської катедрі пл. Катедральна 1, церкві Стрітіння Господнього на вул. В. Винниченка 30а, церква св. Михаїла на вул. Винниченка 22, соборі та палаці греко-католицьких митрополитів ансамблю св. Юра на пл. Св. Юра 5, Бернардинський костел або церква св. Андрія на пл. Соборна 3а, церква Пресвятої Трійці на вул. Тершаківців 11, Вірменський катедральний собор на вул. Вірменській 7. Також виявлено численні зразки геральдичного декору на надмогильних пам'ятниках Личаківського цвинтаря.

Житлова будівля - це окрема будова постійного типу, розрахована на тривалий термін служби, вся або не менше половини площі якої призначена і використовується для проживання людей.

Геральдичний декор виявлено на таких житлових будівлях:

- кам'яниці
- палаци
- вілли
- прибуткові будинки
- житлові будинки [5].

Кам'яниці відносяться до будинків у рядовій квартальній забудові XVI–XVIII ст. в Україні. Найчастіше кам'яниці мали від двох до чотирьох поверхів у висоту і були зорієнтовані своїми вузькими торцевими фасадами з трьома-п'ятьма вікнами на вулицю або площу. Кам'яниці з геральдичним декором є на вул. Сербська 13, вул. Староєврейська 36, вул. Староєврейська 28, пл. Ринок 4, пл. Ринок 6, вул. Федорова 18, пл. Ринок 10, пл. Ринок 14.

Палац це велика монументальна парадна будівля. Спочатку резиденція володаря, царственої особи, глави держави, пізніше також житло вищої знаті панів, князів, графів та інших багатих осіб. З XIII–XV ст. також будівля органів державної влади, з XIX–XX ст. палацом також називаються найважливіші громадські будівлі. Геральдичний декор виявлено за адресою вул. Драгоманова 42, вул. Коперника 42, вул. Коперника 40 а, вул. Коперника 15, вул. Пекарська 50а, пл. Галицька 10.

Вілла це розкішний, переважно замиський будинок або група будівель і споруд, що включають житлові споруди та малі архітектурні форми з прилеглою земельною ділянкою, благоустроєм і озелененням. Більшість сучасних вілл — це одно-або двоповерхові будівлі. Геральдичний декор можна побачити на віллах за адресами: вул. Генерала Чупринки 17, вул. Паркова 9, вул. Каліча Гора 7 (вул. Глібова 12), вул. Тернопільська 15, вул. Яна Матейка 4, вул. Листопадового Чину 11.

Прибутковий будинок це багатоквартирний житловий будинок, збудований для здачі квартир у найми, а також тип архітектурної споруди, що набув поширення в європейських країнах від 1830-40-х років. Геральдичний декор на прибуткових будинках можна побачити за адресою вул. Генерала Чупринки 50-52, вул. Гнатюка 8,

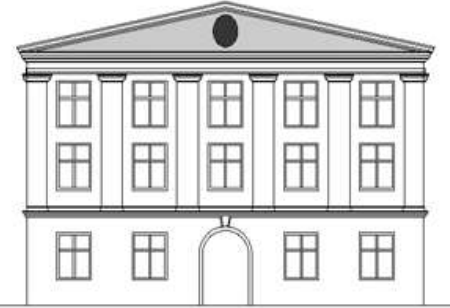

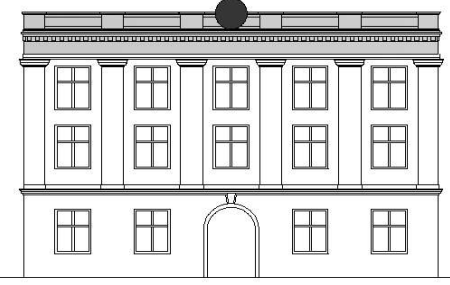

Житлові будинки до них відносяться багатоквартирні та індивідуальні. Геральдичний декор на житлових будівлях є за адресою вул. Гарнавського 43, вул. Залізняка 2, вул. І. Франка 17, вул. Колесси 14.

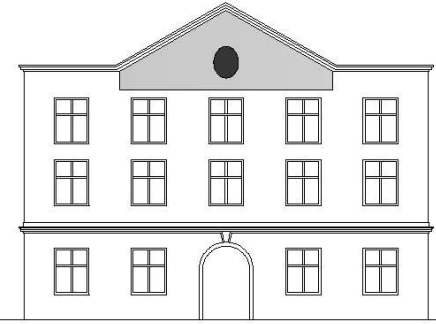

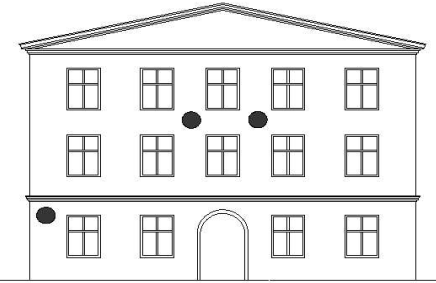

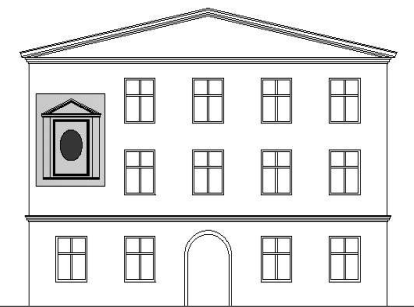

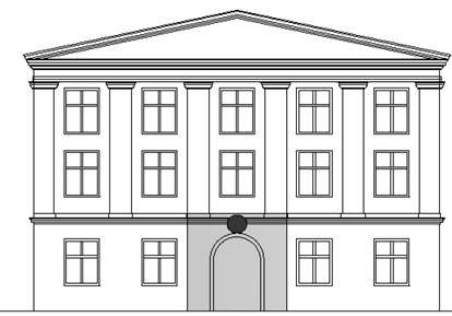

До оборонних будівель відносяться брами, хвіртки, мури, вежі. Геральдичний декор виявлено на арсеналі Сенявських вул. Бібліотечна 2, у

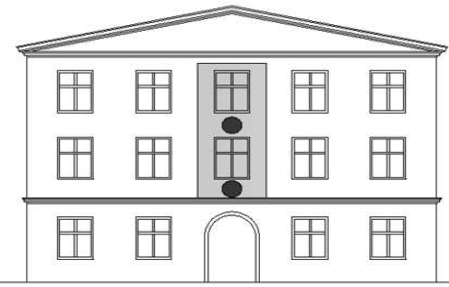

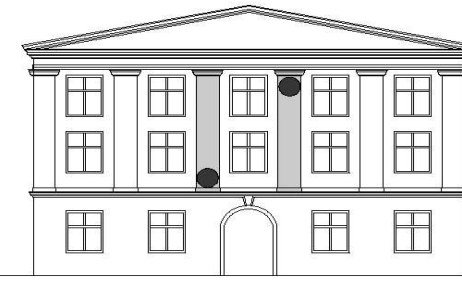

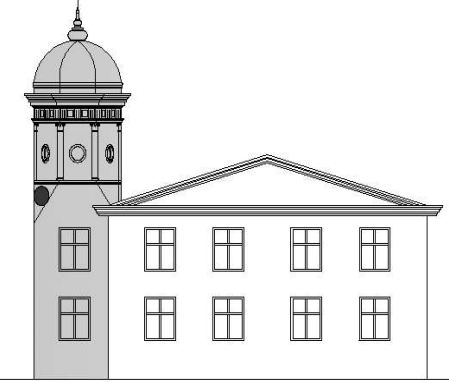

дворіку Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Возницького збережені кам'яні герби з Міського арсеналу, кам'яний герб з єзуїтської хвіртки зберігається на кафедрі архітектури та реставрації НУ «ЛП» [6, 10].

Геральдичний декор за розміщенням на будівлях можна поділити на групи: 1 група це увінчуючий декор, тобто такий який розміщений: - на фронтонах, - на аттиках – на портиках, - щипцях; 2 група це геральдичний декор який розміщували на пряслі стіни; 3 група це геральдичний декор який розміщували над входом будівлі; 4 група це геральдичний декор який оздоблює вікна; 5 це геральдичний декор що оздоблює колони чи пілястри; 6 група це геральдичний декор що оздоблює вежу; 7 група це геральдичний декор що використовується в меморіальній архітектурі (поховальні каплиці, надмогильні пам'ятники). (Таблиця 1)

Таблиця 1

№	Схеми розміщення геральдичних композицій на фасаді будівлі.	Приклади будівель з геральдичним декором.
1	<p>Розміщення на фронтоні.</p> 	 <p>Пл. Ринок 1, вул. Винниченка 14-16.</p>
	<p>Розміщення в портику.</p> 	 <p>Вул. Пекарська 69, вул. Винниченка 18.</p>

<p>Розміщення на щипці.</p> 	 <p>Вул. Леонтовича 2, вул. Залізняка 2.</p>
<p>2 Розміщення на пряслі стіни без обрамування.</p> 	 <p>Пр. Шевченка 9, вул. Сербська 11.</p>
<p>Розміщення на пряслі стіни з обрамуванням.</p> 	 <p>Вул. І. Франка 17, вул. Театральна 15.</p>
<p>3 Розміщення над входом.</p> 	 <p>Вул. І. Федорова 10, вул. І. Федорова 9.</p>

<p>4</p> <p>Геральдичний декор який оздоблює вікна.</p> 	 <p>Вул. Коперника 42, вул. Снопківська 47.</p>
<p>5</p> <p>Геральдичний декор що оздоблює колони чи пілястри.</p> 	 <p>Вул. Коперника 40а, вул. Пекарська 50а.</p>
<p>6</p> <p>Геральдичний декор який оздоблює вежі.</p> 	 <p>Вул. Драгоманова 42, пл. Ринок 1.</p>

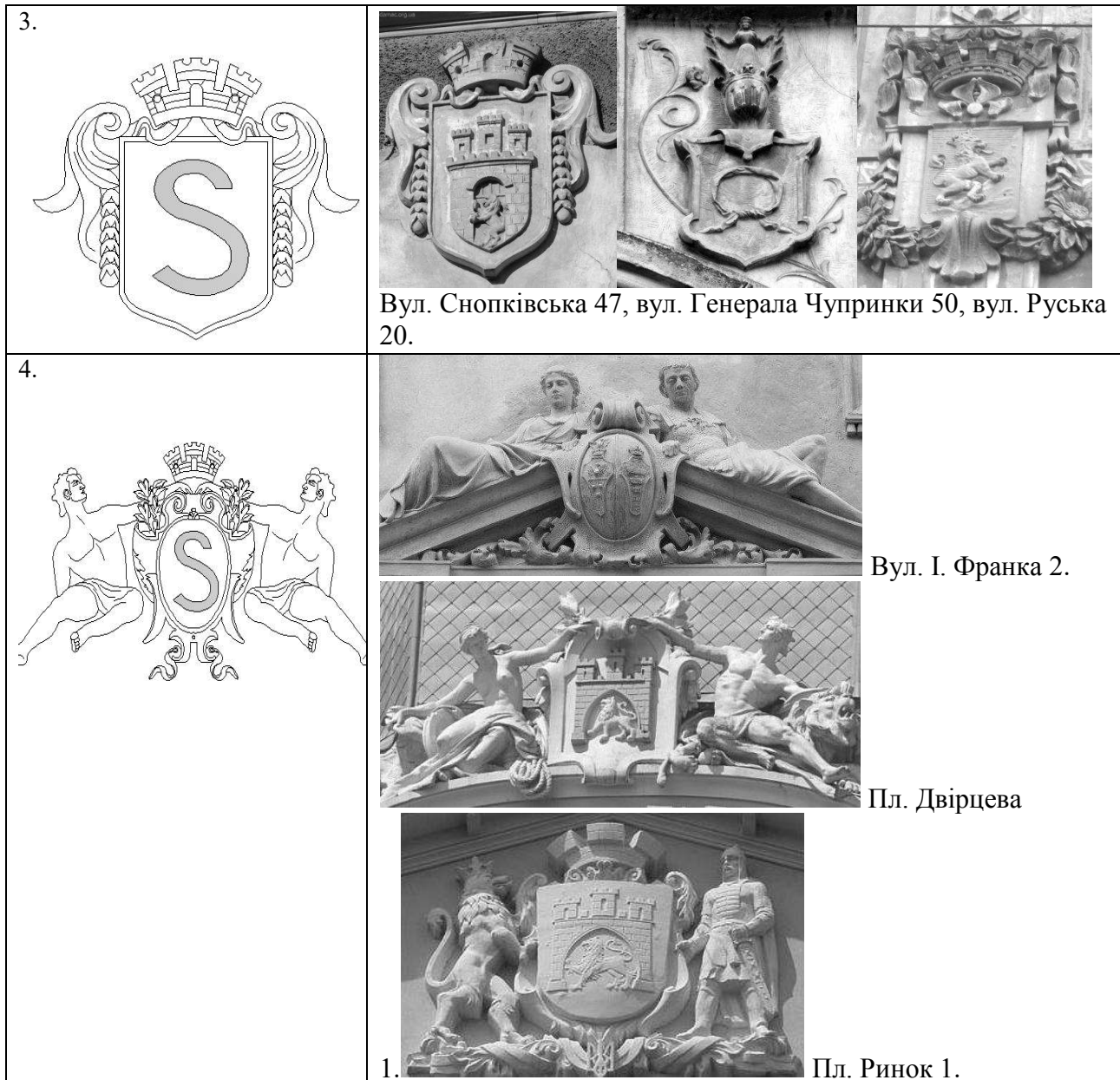
<p>7.</p>	<p>Геральдичний декор в меморіальній архітектурі.</p> 	 <p>Гробівці на Личаківському цвинтарі.</p>
-----------	---	---

Геральдичний декор за композиційним оформленням можна розділити на чотири види: перший це простий геральдичний символ розміщений на круглому щиті. Другий це геральдичний символ на щиті готичної форми без оздоблення. Третій це геральдичний символ на щиті з рослинним декором та короною. Четвертий це геральдична композиція з всіма елементами щит, корона, рослинний декор, щитотримачі. (Таблиця 2)

Таблиця 2

Схеми геральдичних композицій.	Приклади гербів на львівських будівлях.
<p>1.</p> 	 <p>Вул. Староєврейська 36, вул. Сербська 13, герб з Єзуїтської хвіртки.</p>
<p>2.</p> 	 <p>Вул. Пекарська 50а, вул. Леонтовича 2, вул. Підвальна 6.</p>

Висновки. Завдяки натурному обстеженню та порівняльному аналізу було досліджено геральдичний декор на фасадах будівель у Львові. Будівлі було розділено на сім основних типів за розміщенням на фасаді. Геральдичний декор також класифіковано за композиційним оформленням самого герба на чотири типи і представлено приклади гербів.

Література

1. Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст. / М. Бевз, Ю. Бірюльов, Ю. Богданова [та ін.]; Ін-т архіт. Нац. ун-ту “Львів. Політехніка”, Громад. орг. “Ін-ти Львова”. — Львів: Центр Європа, 2008. — 720 с.
2. Вуйцик В.С. Зустріч зі Львовом: Путівник. / В.С. Вуйцик, Р.М. Липка — Львів: Каменярь, 1987. — 175 с.
3. Гречило А. Герб міста Львова // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького та І. Підкови. — Львів: Літопис, 2007. — Т. 1 — С. 511—514.

4. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львову. / І. Крип'якевич — Львів: Апріорі, 2009. — 116 с.
5. Лінда М.С. Архітектурне проектування громадських будівель і споруд: навч. посіб. для студ. / С.М. Лінда — Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. — 605 с.
6. Мальська М.П., Завадовський Т.Б., Каднічанський Д.А. Туристичне львовознавство. Частина 1. Міщанські гмерки та шляхетські герби в архітектурі Львова. Навчальний посібник. / М. П. Мальська, Т. Б. Завадовський, Д. А. Каднічанський — Київ: «Центр учбової літератури», 2017. — 260 с.
7. Падовська О., Паук М. До питання про дослідження гербів у архітектурі Львова // Шоста наукова, геральдична конференція (Львів, 27-29 березня 1997 року). Матерали. — Львів, 1997. — С. 66-67.
8. Сварник І. Державні, земельні, міські й приватні символи в пам'ятках архітектури Львова // Знак. — 2007, грудень. — Ч. 43.
9. Серцелевич Р. Проблеми моніторингу, збереження та реставрації геральдичного декору в пам'ятках архітектури міста Львова // Наукові студії: Збірник наукових праць / Історико-краєзнавчий музей м. Винники; Ред. кол.: Д. Козак, Н. Білас — Львів; Винники: ЛА «Піраміда», 2009. — Вип. 2. — С. 170—177.
10. Цюпа М.С. Герб Львова XVII століття: реставрація пам'ятки. Вісник НУ «ЛП» Серія: Архітектура. — 2015. — С. 176—180
11. Wittyg W. Znaki pieczętne (gmerki) mieszczan w Polsce w XVI i zaraniu XVII wieku. — Kraków, 1907.

Аннотация

Цюпа М. С., аспирант кафедры архитектуры и реставрации Национального университета «Львовская политехника».

Классификация архитектурных объектов с геральдическим декором. На основе натурных обследований и библиографического анализа, в статье проведена классификация и определены основные приемы применения геральдического декора в архитектуре Львова. Проанализированы композиционные особенности геральдических композиций на зданиях.

Ключевые слова: геральдический декор, общественные здания, жилые здания, тематическая классификация геральдического декора.

Annotation

Mariana Tsiupa, mgr. of architecture Ph.D student Lviv Polytechnic National University, Institute of Architecture.

Classification of architectural objects with heraldic décor. On the basis of model inspections and bibliographic analysis, in the article was classified and certain the basic receptions of application of heraldic decor in Lviv architecture. The composition features of heraldic compositions on building was analysed.

Keywords: heraldic decor, public buildings, residential buildings, thematic classification of heraldic decor.